

10. Sınıf DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ

1. ALLAH İNANCI VE İNSAN

Allah (c.c.) inancı, inanç esaslarının başında gelir. İslam'ın temeli olan inanç esasları altı başlık altında toplanmıştır:

- Allah'a (c.c.),
- meleklerle,
- peygamberlere,
- kitaplara,
- ahirete,
- kader ve kazaya inanmaktır.

Yaradığımız Kuran-ı Kerim'de;

“Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zâriyât suresi, 56. ayet.)

“... Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz...” (Bakara suresi, 156. ayet.)

“Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu deneyerek göstermek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır.” (Mülk suresi, 2. ayet.)

buyurmaktadır. Allah (c.c.) inancı olmaksızın insanda üstün bir ahlak gelişemez. Sadece gösteriş ve menfaate dayalı ilişkiler yumağı meydana gelir.

2. ALLAH'IN VARLIĞI VE BİRLİĞİ

Temiz bir kalple Allah'a (c.c.) yönelen her insan sade bir gözlem ve basit çıkarımlarla O'nun varlığını kavrayabilir. Kur'an-ı Kerim'in ayetleri bu konuda bize yol gösterir.

Örneğin bir ayette, “Size işaretlerini gösteren, sizin için gökten rızık (yağmur) indiren O'dur. Ama Allah'a yönelenden başkası (bundan) ders çıkarmaz.” (Mü'min suresi, 13.ayet.) buyurularak Allah'a (c.c.) yönelen bir insanın, gözlem yoluyla O'nun varlığının işaretlerini bulabileceği vurgulanır.

Vahiy ve kâinat, yaratılışın iki boyutudur. Yaratıcımız, kendini tanıtmak için Kur'an-ı Kerim'i indirmiş her bir ayeti ile vahyin bilgisini ikram etmiştir. Bunun yanı sıra gökler, yerler ve içinde bulunan her nesne, her canlı ve her oluş da Allah'ın (c.c.) birer ayetidir.

Büyük İslam âlimlerinden İmam Gazali, evrenin nasıl meydana geldiğini şöyle izah etmektedir: “Gazali'nin ortaya koyduğu şekliyle bu kanıt üç basit adımdan oluşuyordu: Varlığı başlayan her şey bir nedene dayanır. Evrenin varlığı başlamıştır. Öyleyse o da bir nedene dayanır.”(Strobel, 2011: 131.)

Allah'ın varlığının aklî delilleri nelerdir?

Kâinatta gözlemlenen harikulade amaç ve düzen, bir düzenleyici olduğu sonucunu çıkarmamızı gerektirir. Bu ispat, gaye ve nizam delili olarak isimlendirilmiştir. Bu delil İslam âlimlerince tespit

edilmiş aklî delillerden biridir. Kâinattaki her şey hassas bir ölçü ve mükemmel bir ahenk içindedir. Hiçbir şey gelişi güzel ve tesadüfî değildir.

Varlıkların faydaları üzerinde biraz düşündüğümüzde, bir şeyin hangi gaye için yaratıldığını anlayabiliriz. Örneğin, başparmağımız üzerinde düşünelim: Bir kâğıt ve kalem alın ve başparmağınızı kullanmadan bu cümleyi yazmaya çalışın. Yazabildiniz mi? Çok zor değil mi? Yemek esnasında kaşığı, çatalı onun yardımı olmadan kullanabilir misiniz?

Akıl, şuur, bilgi, yetenek ve güç ancak Allah'tandır. Hiçbir varlığın kendine ait ve bağımsız bir gücü yoktur. Kutsal kitabımızda "**Bütün kuvvet ve kudret yalnız Allah'a aittir.**" (Bakara suresi, 165. ayet.) buyrulmuştur. Bu ayet, öfkemiz kabardığında ağızımızdan çıkıveren "**Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyül azîm**" cümlesinin mealidir. Biz birşey yapmak istediğimizde, Allah (c.c.) kuvvet veriyor. O hâlde elinize aldığınız bu kitabı tutarken harcadığınız kuvvet sizin değildir!

Allah'ın (c.c.) varlığı ve birliğiyle ilgili bir diğer akli delil de **ekmel (mükemmel)** varlık delilidir. Bu delile göre insanın zihninde, fitraten mükemmel bir varlık düşüncesi mevcuttur. İnsan, yüce bir yaratıcıya inanma eğilimindedir. Mükemmel varlık düşüncesi, Yaratıcının insanın zihnine kodladığı yaratılıştan gelen bir inançtır.

Yaradanımız, "**Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle yerin ve göğün düzeni bozulurdu.**" (Enbiyâ suresi, 22. ayet.) buyurmaktadır.

Tüm varlıklar Allah'ın (c.c.) varlığını ve birliğini gösteren kanıtlardır. Kâinatın tesadüfen oluşması mümkün değildir. Tüm varlıklarda büyük bir gaye ve nizam görülmektedir. Varlıklardaki bu amaç ve düzen, varlıklara bir amaç belirleyen, düzen veren bir gücü göstermektedir.

3. ALLAH'IN İSİM VE SIFATLARI

Allah'ın (c.c.) zatını akılla kavramamız mümkün değildir. İnsan, kendisi gibi yaratılmış varlıkları tam olarak kavrayabilir. Oysa Allah (c.c.), yarattıklarına benzemez. Allah (c.c.) birdir, zamandan ve mekândan bağımsızdır, benzersizdir, hiçbir şey O'na denk değildir. Dolayısıyla Allah'ın (c.c.) zatını kavramak mümkün değildir ancak O'nu, varlıklara yansıyan isim ve sıfatlarıyla tanıyabiliriz. Rabbimiz, Kur'an ayetlerinde, kâinat kitabının ayetlerini okumamızı ve üzerinde fikir yürütmemizi emreder. Bu yolla isim ve sıfatlarını öğrenerek kendisine gereği gibi iman etmemizi ve gönülden bağlanmamızı ister.

Rabbimiz, ilk indirdiği ayette "**Yaratan Rabbinin adıyla oku!**" (Alak suresi, 1. ayet.) buyurmuştur. Kâinatı, Allah'ın (c.c.) adıyla, O'nun namına okuyan bir insan, varlıklarda tecelli eden isimleri görebilir.

Kayyûm, Müheymin

Kâinattaki nizam her an Allah'ın (c.c.) iradesi altındadır, Kayyûm'dur. Her şeyin varlığı O'na bağlıdır. Her şeyi koruyup gözetir, Müheymin'dir. Kâinatın milyonlarca yıldır bozulmaktan korunmuş olannizamı, her şeyi her an gözetim altında tutan Allah'ın (c.c.) Kayyum ve Müheymin isimlerinin yansımasıdır. Kayyum ismi, Bakara suresi, 255. ayette geçmektedir: "**Allah, kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur.**"

Hâlık, Bârî

Kâinat ve içindekiler, Hâlık (yaratan, yoktan var eden) isminin bir yansımasıdır. Allah'ın sübûtî sıfatlarından olan Tekvin, yaratmak demektir. Allah (c.c.), Bârî ismiyle "**Kusursuz olan, yoktan var eden, örneksiz ve modelsiz yaratan.**"dır. Haşr suresinin son ayetinde, bu isimlerden

bahsedilmektedir: “O, takdir ettiği gibi yaratan, canlıları örneği olmadan var eden, biçim ve özellik veren Allah’tır. En güzel isimler O’nundur...” (Haşr suresi, 24. ayet.)

Musavvir

Canlı cansız tüm varlıkların görenleri hayrette bırakan hikmetli tasarımları, sanatlı şekilleri **Musavvir (Şekil ve özellik veren)** isminin yansımasıdır. Sanatlı her eser, sanatkârını gösterir.

Rezzâk

Kâinatı kuşatan engin bir rahmetin neticesi olarak, tüm canlılara ihtiyaç duyduğu gıdanın yerinde ve zamanında ulaştırılması **Rezzâk (kesintisiz biçimde çokça rızık veren)** isminin bir yansımasıdır. Rızık Allah’tandır.

Muhyî

Allah’ın (c.c.), kışın âdeta ölmüş vaziyette bulunan yeryüzünü, baharda yeniden canlandırması, bitkileri ve ağaçları diriltmesi Muhyi (hayat veren ve dirilten) isminin yansımasıdır.

Rahman

Allah’ın (c.c.), yarattıklarına şefkat ve merhametinin hissedildiği her iyiliği, Rahman (tüm yaratılmışlara merhamet eden) isminin tecellisidir.

Vâhid

Allah (c.c.), bir ve tektir. O, benzersizdir, hiç birşey O’na denk değildir. Eğer Allah’tan (c.c.) başka O’na denk bir şey olsaydı, kâinatta bir nizam ve intizam gözlemleyemezdik. Halbuki gayet incelikli ve hassas bir nizam görülmektedir. O hâlde Allah (c.c.) tektir, O’na denk bir varlık yoktur. O, **Vâhid**’dir.

ALLAH’IN ZÂTİ SIFATLARI	Zâti sıfatlar, başka varlıklarda bulunmayan, yalnız Allah’a özgü sıfatlardır.
Vücut	Var olmasıdır; olmaması ya da yok olması düşünülemez.
Kıdem	Başlangıcının olmamasıdır; ezelden beri vardır ve varlığı sonradan ortaya çıkmamıştır.
Beka	Sonsuz olmasıdır

Vahdaniyet	Bir ve tek olmasıdır.
Muhalefetün li'l-havadis	Yaratılmışlara benzememesidir.
Kıyam bi-nefsihi	Hiçbir şeye ve hiç kimseye ihtiyacı olmamasıdır.
ALLAH'IN SUBÛTİ SIFATLARI	Subûti sıfatlar ise başka varlıklarda da bulunabilmektedir. Ancak Allah'ın bu sıfatları diğer varlıklardaki sıfatlardan farklıdır.
İlim	Bilmek (Her şeyi bilmesi ve her şeyden haberdar olmasıdır.)
İrade	Dilemek
Kudret	Gücü yetmek (Her şeye gücünün yetmesidir.)
Hayat	Diri olmasıdır. (O'nun için ölüm söz konusu değildir.)
Semi	İşitmek (Her şeyi duyması ve işitmesidir.)
Basar	Görmek (Her şeyi görmesidir.)
Kelâm	Konuşmak (Doğru ve güzel söz söylemesidir.)
Tekvin	Yaratmak (Dilediğini, dilediğince yaratmasıdır.)

4. KUR'AN-I KERİM'DE İNSAN VE ÖZELLİKLERİ

Yoklukta bırakmayıp var eden, var ettikleri içinde en üstünü kılan, her şeyi emrimize amade kılan Rabbimize hamd olsun! **Allah (c.c.) "Biz insanı en güzel biçimde yarattık."(Tîn suresi, 4. ayet.)** buyurmuştur. İnsanı diğer varlıklardan ayıran özellikleri tespit edilirse Allah'ın (c.c.) insana verdiği önem daha iyi anlaşılır.

Bizi, yeryüzünün halifeleri kıldı. Tüm varlıkların üstünde bir makam ve beraberinde ağır bir sorumluluk verdi. Allah'ın (c.c.) emirleri doğrultusunda bir yaşam sürmek veilahi adaleti sağlamak üzere 'yeryüzünün halifeleri' ünvanıyla şereflendirdi. Bu gerçeği şöyle bildirdi: **“Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği şeylerde sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz rabbinin cezası çok çabuktur; yine O'nun bağışlaması ve rahmeti boldur.”** (En'âm suresi, 165. ayet.)

Kur'an-ı Kerim'de insanın yeryüzü serüveninin başlangıcı şu şekilde geçmektedir: **“Şeytan oradan onların ayağını kaydırdı da buldukları yerden onları çıkardı. Biz de ‘... Bir zamana kadar sizin için yeryüzünde kalacak bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır.’ dedik.”** (Bakara suresi, 36. ayet.)

İnsan, en güzel şekilde yaratılmıştır. Buna rağmen o, tercihleri neticesinde aşağıların aşağısına da düşebilecek bir irade (tercih) gücü ile yaratılmıştır. İnsanın her eylemi kaydedilmektedir. İnsan imtihan alanından ayrıldıktan sonra bunlarla karşılaşacak, yaptıklarına göre karşılık bulacaktır. Yaptığı iyilikler de kötülükler de karşılıksız kalmayacaktır: **“Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.”** (Zilzâl Süresi, 7 – 8. ayetler.)

5. İNSANIN ALLAH İLE İRTİBATI

Mahlukatın nefesleri sayısınca Allah'a giden yollar vardır lakin burada dört konu üzerinde duracağız: **Dua, ibadet, tövbe ve Kur'an okuma.**

Dua; insanın, Allah'ın (c.c.) yüceliği ve büyüklüğü karşısında kendi zayıflığını kavrayıp ona yalvarması, şükretmesi, onu övmesi ve Allah'la (c.c.) her an beraber olduğunun bir göstergesi olarak onunla iletişim kurma eylemidir.

Duanın kabulü için nelere dikkat etmeli?

- Duada yalnızca Allah (c.c.) rızası gözetilmelidir.
- Duada samimi olunmalıdır.
- Duada sabırlı olunmalı.
- Duada, iyi ve güzel olan şeyler istenmelidir.
- Duada ısrarcı olunmalı; niyaz ve yakarış, kalp inceliğiyle ve gözyaşlarıyla süslenmelidir.

İbadet; insanın hür iradesi ile Allah'a (c.c.) yönelmesi, Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarına uygun bir yaşam sürmesidir.

Allah (c.c.) için yapılan her davranış, ibadettir.

İslam'ın beş şartı vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)“İslam beş esas üzerine kurulmuştur:

- Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet etmek,
- Namaz kılmak,
- Zekat vermek,
- Haccetmek
- Ramazan orucunu tutmak.” (Buhari, İman, 2.)

İbadette nelere dikkat etmeli?

- İbadetler, Allah'ın (c.c.) huzurunda olduğu bilinciyle yapılmalıdır.
- İbadetlerde devamlılık esastır.
- İbadetle sağlanan irtibat, insanı Allah'a (c.c.) yakınlaştırır.

- İbadetler, yalnızca Allah (c.c.) için yapılmalıdır.

Tövbe, işlenen bir günahdan dolayı pişmanlık duyarak Allah'a (c.c.) yönelmek ve O'ndan bağışlanma dilemektir.

İşlenen günah yalnız Allah'a karşı olup kul hakkını içermiyorsa bu tür günahdan tövbe etmenin üç şartı vardır:

1. O günahı kesin olarak terk etmek,
2. Onu işlediğine pişman olmak,
3. O günahı bir daha işlememeye azmetmektir." (Nevevî, 2014: 37.)

Kur'an Okuma, Rabbimizden bir rahmet, öğüt, kalplere şifa ve bir rehberdir.

Kur'an okumakla alakalı iki kavram vardır: **Kıraat ve tilavet**.

Her ikisi de Kur'an okumak anlamında kullanılmakla birlikte aralarında bir fark vardır. **Kıraat**, Hz. Peygamber'in(s.a.v.) okuma biçimini örnek alarak Kur'an-ı Kerim'i harflerin çıkış yerlerine ve tecvit kurallarına uygun olarak okuma anlamına gelir. **Tilavet** ise, anlamı üzerinde düşünerek, emir ve yasakları uygulamayı amaç edinerek okumak demektir.

Rûm Suresi 18-27. Ayetlerin Tefsiri:

Rûm suresi 18-27. ayetlerde verilen mesajları değerlendirdik. Rûm suresinde ağırlıklı olarak Allah'ın (c.c.) varlığının ve birliğinin kanıtları olarak nitelenen örnekler verilmektedir. İnsanın bunlar üzerinde düşünmesinin istendiğini belirtmiştik. Tüm varlığın kendileri için belirlenmiş gayeleri gerçekleştirmekle Allah'ın (c.c.) hükmü ve iradesi altında olduğunu gösterdiğini değerlendirdik. Allah (c.c.) kâinatı yaratmış her an yaratmaya devam etmektedir. Tüm varlıklarda görünen değişim ve yenilenme bunun en önemli göstergesidir. Bu değişim ve yenilenme, insanın ölümünden sonra yeniden diriltilmesinin de delili olarak verilmiştir.

6. HZ. MUHAMMED VE GENÇLİK

Kur'an-ı Kerim'de, müminlerin özelliklerinden bahsederken, onların iffetlerini koruduklarından övgüyle söz edilir. Gençlik dönemi, bu konudaki imtihanın en yoğun yaşandığı bir dönemdir. Hz. Yusuf'un (a.s.), hizmetçi olduğu evin hanımının gayrimeşru teklifi karşısındaki duruşu da övgüyle anılmıştır.

BİR GENÇ OLARAK HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

Mekkeliler, doğruluğundan asla şüphe etmedikleri bu asil ve tertemiz gence emîn dediler. Onu **Muhammedü'l-Emîn** yani "**güvenilir Muhammed**" diye çağırdılar çünkü o aslayalan söylemezdi ve asla emanete ihanet etmezdi. Çalışmayı çok sever, başıboş dolaşmayı sevmezdi. Kötü alışkanlıklardan ve cahiliyenin çirkin âdetlerinden uzak durmuştu. Rabbimiz, elçisini, gençlik döneminde de gösterdiği üstün ahlakıyla, tüm insanlığa özellikle de gençlere "en güzel örnek" olarak nitelemiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), yirmi yaşında iken **Hilfû'l-fudûl (Erdemliler Toppluluğu)** adı verilen bir birliktelik için yapılan toplantıya katıldı. Bu hareket içinde yer alanlar, yerli veya yabancı olsun haksızlığa uğrayan herkesi koruyacaklarına, hakkı verinceye kadar birlikte hareket edeceklerine dair yemin etmişlerdi.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), **Kâbe**'nin onarımı sonrasında Hacer'ül-Esved'in yerine konulmasında hakem olarak seçilmiştir. Doğruluğu ve dürüstlüğü ile tanınan Peygamberimizin (s.a.v.) hakem olması sevinçle karşılanmıştı. O'nun hakem olarak seçilmesiyle ortaya çıkabilecek büyük bir çatışma engellenmiştir.

HZ. MUHAMMED VE GENÇLER

Hiç şüphesiz Hz. Peygamber (s.a.v.) gençlerin ilim alanında yetişmesine özellikle büyük bir önem vermişti. İlk inen ayet "**Oku!**" emriydi. Peygamberimiz (s.a.v.) "**İlim öğrenmek, kadın erkek her Müslümana farzdır.**" (İbn Mace, Mukaddime, 17.) buyurmuştu. Hz. Peygamberin (s.a.v.) hikmet ve rahmet yüklü ikliminde ders almış, bizzat onun eğitiminden geçmiş öğretmenler yetişti.

Hz. Peygamber (s.a.v.), genç sahabileri, ordulara komutan olarak görevlendirmiştir. Örneğin, Suriye'ye gönderilecek orduya Üsame'yi(r.a.)* başkomutan olarak ataması, Peygamberimizin (s.a.v.) gençlere verdiği önemi göstermesi açısından dikkat çekici bir olaydır.

Bilge ve Kahraman Bir Genç: Hz. Ali(r.a.)

Hz. Ali'nin (r.a.) ilim, cömertlik, kahramanlık, sadakat, vefakarlık vb. yönleriyle üstünlüğü Müslümanların tümünün ittifakıyla kabul edilmiştir. Hz. Ali (r.a.), çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hizmet etmiş, ömrünü İslam'ın tüm cihana yayılmasına adanmıştır.

Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ilk iman edenler arasında yer almakla Müslümanlar arasında müstesna bir konuma sahip olmuştur. Üstelik Resûlullah'ın (s.a.v.) hem yeğeni hem de damadıdır. Peygamberimizin (s.a.v.) kızlarının en küçüğü olan Hz. Fatıma (r.a.) ile evlenmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde müşrikleri müşrikleri oyalamak için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yerine Mekke'de kalmıştır. İlk dört İslam hâlifesinin sonuncusudur.

Hz. Ali'yi (r.a.) seçkin kılan özelliklerinin başında ilim sahibi olması geliyordu. Hz. Ali (r.a.) şüphesiz en çok da cesaret ve kahramanlığıyla anılmıştır. Bu yüzden ona "**Allah'ın aslanı**" denilmiştir.

Genç Bir Davetçi: Erkam b. Ebi'l-Erkam

Ruhu, hidayetle dirilmiş davetçilerden sadece biriydi o: Erkam b. Ebi'l-Erkam (r.a.). Henüz 17-18 yaşlarında bir delikanlı... Gönlü Resûlullah (s.a.v.) aşkı ile dolmuş, cesur ve fedakâr bir yiğit. Evi, kendisiyle beraber inanmışların sığınağı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ağzından Allah'ın (c.c.) ayetlerin ikana kana içtikleri bir çeşme... Resûlullah'ın (s.a.v.) açıktan davetine, bu dinin sahibinden henüz izin çıkmadığı yıllardı. Müslümanlar bu evde gizlice buluşup, İslam'ı öğreniyorlardı. Sonraları Erkam'ın (r.a.) evi "Daru'l-Erkâm" diye anılacaktı.

Genç Bir Öğretmen: Mus'ab b. Umeyr

Resûlullah (s.a.v.) yetiştirdiği bu öğretmenleri farklı şehirlere ve ülkelere öğretmen olarak görevlendirmişti. Mus'ab b. Umeyr (r.a.), o öğretmenlerden biri, İslam'ın ilk öğretmeni idi. Çok güzel bir gençti. Omuzlarına dökülen saçları vardı. Herkesin dikkatini çekecek kadar bakımlıydı. Ailesi, kendisini çok severdi. Özellikle annesi çok zengin bir kadındı. Şam'dan, Hind'den en güzel kumaşları getirtir ve oğluna hayranlık celbedecek elbiselerdiktirirdi. Özel kokular sürer, Hadramut'tan getirilen özel terlikler giyerdi. Resûlullah (s.a.v.) onun bu hâlini hatırlar ve "Mekke'de Mus'ab b. Umeyr'den daha güzel saçlı, dahagüzel giyimli, daha çok nimetler içinde yaşayan birini görmemişim." buyururdu.

Resûlullah (s.a.v.), Bedir ve Uhud harplerinde, İslam sancağını Mus'ab'a (r.a.) vermişti. Uhud'da Allah Resûlü'nün (s.a.v.) çevresinden ayrılmayan bir avuç yiğidin arasında Mus'ab da vardı. Şehit düşene kadar İslam sancağı onun elindeydi.

Genç Bir Komutan: Üsame b. Zeyd

Üsâme b. Zeyd (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.v.) peygamberlik görevinin beşinci yılında doğdu. Üsâme (r.a.), Peygamberimize (s.a.v.) ilk iman eden genç Zeyd bin Hârîse'nin (r.a.) oğludur. Annesi Ümmü Eymen (r.a.), Efendimizin (s.a.v.) dadısıydı. Bundan dolayı Üsâme (r.a.), Resûlullah'ın torunu gibiydi. Onu diğer torunlarından ayırt etmezdi. Üsâme b.Zeyd (r.a.) anlatıyor: **“Resûlullah (sav) beni alır, bir dizine oturtur, (torunu) Hasan b.Ali'yi de öbür dizine oturturdu. Sonra bizi bağrına basıp şöyle derdi: Allah'ım, bu ikisine merhamet et! Ben de onlara merhamet ediyorum!”** (Buhari, Edeb, 22.)

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) terbiyesi ile yetişen Üsâme (r.a.), sahabe arasında “Resûlullah'ın sevdiği kişi” olarak anıldı. İslam ordusu içinde küçük yaşlardan itibaren önemli görevler üstlendi, on dokuz yaşında bir delikanlı olarak bir ordunun komutanı olma şerefine erişti.

Genç Bir Yönetici: Muaz b. Cebel

18 yaşındayken Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iman eden Muaz b. Cebel (r.a.), 33 yaşında iken vefat ettiğinde bu kısacık ömrüne çok şeyler sığdırmıştı. Muaz (r.a.), Kur'an-ı Kerim'i ve fıkhı (helal ve haramı) en iyi bilenlerdendi. Hz. Peygamber (s.a.v.), onu hâkimlik görevi ile insanlar arasında çıkan sorunları çözmesi için Yemen'e göndermişti. Şehitlik arzusu ile yanıp tutuşan Muaz (r.a.), Resûlullah (s.a.v.) ile bütün gazvelere katılmıştı. İslam'ı öğretmek için vatanından, ailesinden uzaklarda, başka diyarlarda son nefesini verdi.

Âlim kime denir?

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), **“Âlimler, peygamberlerin varisleridir .”** (Buhari, ilim,10.) buyurmuştur. Kısaca “bilgin” olarak tanımlanan âlim kavramı, dinimizde Kur'an-ı Kerim'i ve Resûlullah'ın sünnetini en iyi şekilde bilen ve uygulayan kişi anlamında kullanılır. İlim sahibi olan âlim, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından, peygamberlerin mirasçısı olarak nitelendirilmiştir.

İslami ilimleri doğrudan Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrenme imtiyazına sahip olup en çok hadis rivayet eden sahabiler arasında yer alan Hz. Aişe'nin (r.a.), pek çok ilmî meselede kendisine danışılan bir âlim olmasının temelinde, bitmek bilmeyen bir anlama gayretinin yattığı şüphe götürmez bir gerçektir.

Sorumluluk Sahibi Bir Genç: Esmâ binti Ebî Bekir

Hız. Esmâ (r.a.), Peygamberimizin sadık dostu Hazreti Ebû Bekir'in (r.a.) kızı, müminlerin annesi Hz. Aişe'nin (r.a.) kız kardeşidir. Aynı zamanda Abdullah ve Urve gibi iki büyük âlim ve şehidin annesi, dünyadayken **cennetle müjdelenen Zübeyir bin Avvam'ında eşidir**. O, İslam'ın ilk dönemlerinde Müslüman olmuş, son nefesine kadar da İslam'a hizmet etmiştir. (Gazel, 2014: parag.1.)

Habeş Kralının Huzurunda Bir Genç: Cafer b. Ebî Talib

Cafer b. Ebî Talib (r.a.), Peygamberimizin (s.a.v.) amcası Ebu Talib'in oğlu, Hz. Ali'nin(r.a.) ağabeyidir. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ilk iman edenler arasındaydı. Mekkeli müşriklerin eziyet ve baskıları artınca Habeşistan'a hicret eden ikinci grupta yer aldı. Cafer b. Ebî Talib (r.a.), bu ikinci Habeşistan kafilesine başkan olarak görevlendirilmişti. Mekke müşrikleri, Habeşistan kralına iki elçi göndererek Müslümanları kendilerine teslim etmesini istediler. Hükümdar, Müslümanları dinlemek istediğini bildirdi.

7. KUR'AN'DAN MESAJLAR: ÂL-İ İMRÂN SURESİ 159. AYET

Âl-i İmrân Suresi 159. Ayetin Türkçe Meali:

“Sen onlara sırf Allah’ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”

8. DİN VE HAYAT

DİN VE AİLE

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızdım...” (Tirmizi, Menakıb, 63.) Bu hadise göre İslam dininde aileye verilen önemi açıklayınız?

Bu dünyada maddi ve manevi pek çok zorlukla karşılaşan kadın ve erkek birbirine destek olduğunda daha güçlü olurlar. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de kadın ve erkeği “**bir bütünü benzeşen ve diğerini tamamlayan iki yarısı**” (Ebu Davud, Tahâret, 94.) olarak tanımlamıştır.

Sosyal hayatın temelini oluşturan aile; anne, baba ve çocuklardan oluşur. Aile toplumun en küçük birimidir. Aile, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (a.s.) zamanından beri var olan bir kurumdur. Hz. Âdem (a.s.) ve eşi Hz. Havva yeryüzündeki ilk aileyi oluşturan bireylerdir. Allah (c.c.) Kur’an-ı Kerim’de Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Lokman(a.s.), Hz. Nuh (a.s.) ve Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi bazı peygamberlerin hayatlarından örnekler vererek Müslümanlara aile konusunda emir ve tavsiyelerde bulunur.

İslam’da Karı, Koca ve Çocukların Sorumluluk ve Görevleri

İslam dininde karı ve kocanın birbiri üzerinde hakları olduğu gibi birbirine karşı bazı sorumlulukları da vardır. Eşler bu haklarını bilmeli ve saygı göstermelidir. Allah (c.c.) bu konuda “Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.” (Bakara suresi, 228. ayet.) buyurur. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) aile içindeki sorumlulukla ilgili “Sizin en hayırlınız ailesine en çok faydalı olandır.” (Tirmizi, Rada, 11.) buyurmuştur. Eşler sorumluluklarını yerine getirerek aile hayatlarını güzelleştirmeli ve kolaylaştırmalıdır

Eşler birbirine karşı iyi ve merhametli davranmalıdır. Kırıcı veya kötü söz söylememelidir. Birisi hata yaptığında diğeri onu uyarmalı ve ona karşı affedici ve merhametli olmalıdır. Allah (c.c.) eşler arasındaki ilişkiler hakkında şöyle buyurur: “**Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür.**” (Bakarasuresi, 237. ayet.)

İslam dininde çocukların da aile içinde bazı görev ve sorumlulukları vardır. Çocuklar anne ve babalarının maddi ve manevi desteklerini unutmamalı onlara karşı minnettar olmalıdır. En önemlisi dini iyi öğrenmeli, güzel ahlaklı olmalıdır. Aile içinde kendine verilen görevleri yerine getirmelidir. Çocuklar aile büyüklerine ve akrabalarına saygılı olmalıdır. Allah (c.c.) bu konuda şöyle buyurur: “**Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim!, Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”**(İsrasuresi, 23-24. ayetler.)

DİN, KÜLTÜR VE SANAT

İslam dini temelde kendi inanç, ibadet ve ahlak prensipleri ile hareket edilmesini emrederken İslam’ın yasaklamadığı alanlarda da gelişmesine izin vermiş; hat, tezhip, ebru ve minyatür gibi sanat dallarının da gelişmesine yardımcı olmuştur. İslam medeniyeti bu özelliği sayesinde çeşitli zenginlikleri içinde barındıran bir kültür ve medeniyet inşa etmiştir.

İslam kültür ve sanatı yeni bir medeniyet oluştururken bazı temel prensipler üzerine kurulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. İslam kültür ve sanatı Kur'ân ve hadis kaynaklıdır. Başta Allah (c.c.) inancı olmak üzere İslam'ın temel esasları kültür ve sanatı etkilemiştir.
2. İslam medeniyetindeki mimari süslemelerinde soyutluk ön plandadır. İslam sanatının en özgün niteliği tevhid, soyut bir varlık olan Allah (c.c.) inancı etrafında gelişir.
3. İslam medeniyeti tefekkür (düşünce) ve geometriye dayanır. İslam sanatında tefekkürün en önemli amacı sonsuzluğa ulaşmaktır.
4. İslam medeniyeti inancın temel ilkelerinden olan dünyanın faniliği (geçici), ahiretin bakiliği (sonsuz) üzerine kurulmuştur.
5. Müslümanlar, mimari eserlerinin hemen her karesini muhakkak fonksiyonel, dinî veya sosyal bir ihtiyaç üzere yapmışlardır.

İslam sanat ve kültüründe öne çıkan bazı prensipler:

1. Sanat eserlerinde Allah'ın (c.c.) birliği (tevhid) vurgulanmıştır.
2. Süslemelerde somut şekil yerine soyut ve şekil kavramlara yer verilmiştir.
3. Mimaride özellikle sadelik, sağlamlık, fonksiyonellik ve estetik ön planda tutulmuştur.
4. Doğal dengeyi ve kültürü bozan eserlerden uzak durulmuştur.
5. Kullanılan malzemenin doğal ve sağlam olmasına dikkat edilmiştir.

Mimari

Mimari, insanların barınma, ibadethane ve çalışma gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak şekillerde yapılar bina etmesidir. Müslüman topluluklar mimari alana önem vermiş; zamanla medeniyet ve kültürel olarak ilerlemesiyle ihtiyaçlar farklılaşmış ve yeni binalar yapmıştır. Cami, çeşme, sebil, külliye, şadırvan, han, hamam, köprü, medrese, darüşşifa, darülaceze, ev, yol ve yetimhane bunlardan bazılarıdır.

Edebiyat

Edebiyat, insanların düşünce ve duygularını insanlarda estetik duygular uyandıracak bir biçimde söz ve yazıyla anlatan bir sanattır. İslam medeniyetinin en başarılı olduğu alanlardan biri de edebiyattır. İslam dini okuma, yazma ve ilim öğrenmeye çok önem vermiştir. Bu konuda pek çok ayet ve hadis vardır.

13. yüzyıldan sonra edebiyat alanındaki gelişme, divan, tasavvuf ve halk edebiyatı olmak üzere üç farklı yönde ilerlemiş ve bu alanlarda ünlü ve müstesna eserler yazılmıştır.

Divan edebiyatının meşhur şairlerinden bazıları Fuzuli, Baki, Nâbi, Nedim ve Şeyh Galip'tir.

Tasavvuf edebiyatında Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaşî Veli, Hacı Bayram Veli, Mevlana ve Yunus Emre ünlü mutasavvıflardandır.

Halk edebiyatı sözlü edebiyatın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Saz eşliğinde söylenen şiirler halk arasında hızla yayılmış ve ezberlenmiştir. Köroğlu, Kaygusuz Abdal, Karacaoğlan halk edebiyatının tanınan isimleridir.

Musiki

Ülkemizde ezan ve sala hangi makamlarda okunmaktadır? Müslümanların önem verdiği sanat dallarından biri de musikidir. Musiki duygu, düşünce ve hayallerin güzel, etkileyici ve ahenkli bir sesle ifade edilmesidir.

Müslümanların ezanı saba, uşşak, hicaz gibi farklı makamlarda okumaları musikiye verdiği önemi göstermektedir. Mevleviler sema törenini, Aleviler ve Bektaşiler semah törenini belli müzik aletleri eşliğinde yapmaktadırlar. Nişan, düğün, sünnet ve cenaze törenlerinde Süleyman Çelebi'nin Mevlit adlı eseri belli makamlara göre okunmaktadır.

Hat

İslam medeniyetinde Arap harfleriyle güzel yazı yazma sanatına **Hat veya Hüsnühat (güzelyazı)** denir. Hat sanatıyla uğraşan kişiye de **Hattat** denir. Hat kelimesi, Arap harfleriyle yazılmış güzel el yazısı anlamında kullanılır. Hat sanatında Arapça harfler belli kurallar ve ölçüler içerisinde yazılır.Hat sanatında birçok yazı çeşidi vardır. **Kufi, nesih, sülüs ve rik'a** bunlardan en çok bilinenleridir.

Tezhip

İslam medeniyetinin önemli sanat dallarından biri de süsleme sanatı olan tezhipdir. **Tezhip** Arapça'da "altınla yapılan süsleme" anlamına gelir. Tezhip sanatıyla uğraşan kişiye **müzehhip** denir.Tezhip genelde Kur'an-ı Kerim ve diğer el yazması eserlerin kenarlarının süslenmesinden ve levhaların süslenmesinde kullanılmıştır.

Ebru

İslam medeniyetinde gelişen sanat dallarından biri de ebrudur. Farsça'da "**su yüzü resmi**" anlamına gelen **ebru**, kitreli su üzerine serpilip boyalarla bezenmiş kâğıt ve bunu hazırlama sanatına denir. Ebru sanatında kullanılan fırça at kılından, sapı ise gül ağacından yapılır, çeşitlerine göre biz veya tarak kullanılarak boyaya şekil verilir. Geçmiş 8. yüzyıla dayanan daha sonra Osmanlı döneminde yapılan ebru sanatı, hazırlanışı ve hızlı sonuç alınması itibarıyla bilinen geleneksel bir sanattır.

Minyatür

Minyatür, el yazması kitapları süslemek için sulu boya ile yapılan resim sanatıdır. **Minyatür** sulu boya, altın ve gümüş yaldızla yapılan, ışık ve gölge oyunları ile derinlik duygusu yansıtılmayan küçük boyutlu resimlerdir. Minyatür yapan kişiye **nakkaş** denir. Minyatür, kâğıt ve deri üzerine sulu boya veya altın suyu kullanılarak çok ince fırçalarla yapılır. Minyatürdeki insanların tipi genellikle Orta Asya insan tipini andırır. Resimlerdeki renkler parlak ve canlıdır.

DİN VE ÇEVRE

Allah (c.c.), evrendeki her şeyi belirli bir ölçüye ve düzene göre yaratmıştır. Kur'an'da "**Yeri ve göğü Allah yükseltti. Dengeyi o koydu. Sakın o dengeyi bozmayın.**" (**Rahman suresi, 7- 8. ayetler.**) ayetiyle evrenin işleyişinde tüm canlı ve cansız varlıklar belirli bir düzen ve intizam içerisinde hareket ettiği belirtilmiş ve dengenin bozulmaması gerektiği emredilmiştir.

Müslüman bir kimse çevreyi Allah'ın (c.c.) bir emaneti olarak görmeli, çevrede sadece insanların değil hayvanların ve bitkilerin de yaşam hakkı olduğu unutmamalıdır.Bu konuda Peygamberimizin (s.a.v.) bize emrettiği ve tavsiye ettikleri hatırlanmalıdır.Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "**Benim için yeryüzü temiz ve namaz kılmaya uygun hâle getirildi.**" (**Müslim, Mesacid, 5.**) buyurarak yeryüzünün temiz olduğunu vurgulamıştır.

DİN VE SOSYAL DEĞİŞİM

Toplumsal hayat, dinamik bir yapıya sahiptir ve sürekli bir değişim hâindedir. Toplular zaman içerisinde değişime uğrarlar. Bazen bu süreç çok yavaş ilerler bazen de çok hızlı olmaktadır. Değişme, toplumların hayatında her zaman gözlemlenen bir olgudur. Değişen koşullara, ihtiyaçlara bağlı olarak onlara uyum sağlamak için tutum ve davranışlar da değişir. Toplum, her gelişme ve değişimi yönetecek ve onu iyi olana yönlendirecek bilgi ve güce sahip olmalıdır.

İslam dininin korumayı amaçladığı beş temel esas:

- Akıl
- Din
- Nesil
- Can
- Mal

İslam alimleri, bilim ve teknoloji alanlarında yaşanan değişim ve gelişmeler karşısında canlılığını ve dinamizmini koruyarak çözümler üretmek durumundadır. Özellikle tıp, ziraat ve iletişim alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler insanların hayatlarında birçok problemlere çözüm olmuştur. Fıkıh alimleri bu gelişmeler karşısında özellikle organ nakli, tüp bebek, genetik kopyalama, estetik ameliyat, protez kullanımı, otopsi, sinema ve televizyon, sosyal medya kullanımı, ekonomi alanında borsa, hisse senedi, tahvil, döviz alım ve satımı, bitcoin gibi konuları tartışarak İslam'a uygun yeni görüşler ortaya koymuşlardır.

1. AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

İSLAM AHLAKININ KONUSU VE GAYESİ

İslam; Yüce Allah'ın (c.c.)¹ vahiy yoluyla son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderdiği ilahi emir, yasak, öğüt ve kuralların yer aldığı son dinin adıdır. İslam'ın temel esasları veya Kur'an'ın ana muhtevası diyebileceğimiz bu esaslar **iman, ibadet ve ahlak**tır.

İman, ibadet ve ahlak arasında yakın bir ilişki vardır. Bu duruma Kur'an'da şöyle işaret edilmiştir: **“Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onların namazlarında huşu içindedirler, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler, zekâtı verirler, iffetlerini korurlar.”** (Müminûn suresi, 1-5. ayetler.)

İman, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın inanmak, onun emir ve yasaklarına aklen ve kalben boyun eğmektir. İslam'da ahlaki imandan ayırmak mümkün değildir.

İbadet, yalnızca Allah'a (c.c.) kulluk şuuruyla ve Allah'ın (c.c.) rızasına uygun olarak davranmaktır. Ahlak ise iman ve ibadet ile elde ettiğimiz manevi değerleri bir hayat tarzı haline getirmektir.

Ahlak kelimesi Arapça 'hulk' (veya 'huluk') kelimesinin çoğulu olup Türkçe'de tekil olarak kullanılır.

İslam düşüncesinde ahlak kelimesi ile **“edeb”** kelimesi çoğu zaman aynı anlamda kullanılmıştır. Ahlak konularını inceleyen bilim dalına “ahlak ilmi” adı verilir. Ahlak, insanda oluşması özlenen ve istenen yüksek ruhi ve manevi vasıfların, olumlu yeteneklerin ortak ifadesidir.

Ahlak, iyi veya kötü huy ve karakterlerin tamamını içerir. Eğer insanların huyları iyi ve olumlu özellikler taşırsa buna **iyi ahlak, güzel ahlak**; kötülediği fena ve çirkin özellikler gösterirse buna da **kötü ahlak** denir.

Ahlak, insanın davranışlarını yerine getirme şekline de özel bir önem verir. İnsanın“ne” yaptığı kadar “nasıl” yaptığı da ahlaken önemli olduğundan başa kakılarak verilen bir sadakanın, içten gelen bir gülümseme kadar bile değeri yoktur.

İslam ahlakının diğer bir yönü de davranışlardaki **niyet** duygusudur. Müslüman için bu niyetin arkasındaki en büyük yönlendirici duygu, müminin her davranışında “**Allah rızasını**” gözetme duygusudur.

Her şeyden önce **İslam ahlakı** bir **vazife (görev) ahlakı** şeklinde ortaya çıkmıştır. Zira Kuran-ı Kerim’deki her emir, müminler için bir görev belirlemiştir.

Ahlakın kaynağı dindir. Ahlaki olarak iyi olan şeyler Allah’ın (c.c.) emrettikleri, kötü olan şeyler ise Allah’ın (c.c.) yasakladıklarıdır.

Ahlakın konusu, iyi ve kötü huyların sahibi olarak bizzat insandır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği akıl ve irade sahibi olmasıdır. Diğer varlıkların akıl ve iradesi olmadığı için ahlakları da yoktur.

Ancak insanın bu üstün ruhi yönü yanında bir de bedeni yönü vardır. İnsan, ahlakı bakımından çift kutuplu bir varlık özelliği taşımaktadır.

Ahlak ilmi, insanı sadece maddi unsurları ile ele alıp incelemeyiz.

İslam ahlakına göre iyi ve kötü, dinin emirlerine uymak ve uymamak ile ilişkilidir.

Ahlakın gayesi, insanlara dünya ve ahiret mutluluğunu kazandırmaktır.

İslam ahlakı, “**neyi yapmalıyız**” sorusunun cevabını araştırır. İyi ve kötü hakkında bilgi verir.

İSLAM AHLAKININ KAYNAKLARI

Ahlakın kaynakları denilince kökeni, aslı, varlık sebebi ve ortaya çıkaran kurucu unsurları akla gelir. Ahlakın kaynağı konusunda din âlimleri ve filozoflar farklı yorumlar yapmışlardır. Din dışı ahlak teorilerinde ahlakın yahut ahlaki ödevlerin kaynağının“akıl, vicdan veya toplum” olduğu yönünde çeşitli görüşler ileri sürülmüş, ciddi tartışmalar yapılmıştır. İslam ahlakının kaynakları ile İslam’ın ahlak anlayışı hakkında bilgi veren, onu öğrenme ve öğretme imkânını sağlayan unsurlar kastedilmektedir.

Müslüman âlimler bu konuda dini esas almışlardır. İslam ahlakı, İslam dininin tebliğ edilmesi ile ortaya çıkan ve bu dinin tamamlayıcı parçası olan davranış düzenidir.

Bunun sonucunda şunu söyleyebiliriz; **İslam ahlakının kaynaklarını en genel anlamda temel kaynaklar (Kur’an, sünnet) ve diğer kaynaklar olmak üzere iki kısma ayırabiliriz.**

1. Temel Kaynaklar Nakli kaynaklardır (nass), yani Kur’an ve sünnettir.

2. Yardımcı (Diğer) Kaynaklar

Kültür, “akıl, örf, âdet, gelenekler, ahlak ilmiyle ilgili yazılmış ahlak kitapları” olmak üzere sözlü ve yazılı kültür şeklinde olabilir.

Akıl: İslam ahlakının kaynaklarından. İyi ve kötüyü aklın bilebileceği ve iyiye uymanın aklın bir kararı ile gerçekleştiği açıktır.

Örf ve Âdetler: Nesilden nesile intikal eden ve toplum içinde yerleşmiş davranış örnekleridir.

Ahlak Kitapları: İslam ahlakıyla ilgili temel konularda İslam düşünürlerinin yazdığı eserlerdir.

AHLAK VE TERBİYE İLİŞKİSİ

Terbiye kavramı, dilimizde daha çok eğitim yoluyla amaçlanan davranışları ortaya çıkarmak anlamında kullanılmaktadır. Eğitimle uğraşan eğitimci, pedagoğ ve mürebbilere **terbiyecisi** denir.

Terbiyenin karşıtı, terbiyeyi terk etmektir. Terbiye, herhangi bir şeyi aşamalı olarak kemâline erdirmektir. Kâinattaki bütün varlıkların terbiye görme ve kemâle erme kanunları vardır. Bu kanunların sahibi, hâkimi, idareci ve yöneticisi de “**Rab**” ismiyle hiç şüphesiz Yüce **Allah**’tır.

Ahlak ve terbiye arasında yakın bir ilişki vardır. Bir insanın güzel ahlak sahibi olduğunu belirtmek için bazen “**ne kadar terbiyeli**” insan gibi ifadeler kullanılır. Bu konuda ahlak düşünürleri arasında görüş farklılığı vardır:

• **Birinci Görüş: Ahlak doğuştan vardır:** Bazı ahlak düşünürlerine göre, ahlak bir insanda doğuştan vardır ve ahlak değişmez.

İkinci Görüş: Ahlak eğitimle değişebilir. Bu görüşe göre, terbiye ile insanın ahlakı değişebilir. Ahlakın eğitim ile değişmesinin imkânsız olduğu düşünöldüğü takdirde Allah’ın (c.c.) emir ve yasaklarının, peygamberler gönderilmesinin ve ahiret hayatının bir anlamı kalmaz. K

İslam ahlakının ana gayesi, insanda yaratılıştan var olan iyi duygu ve düşüncelerin dinî, ailevi ve sosyal terbiye yoluyla ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve karakter oluşturulmasıdır.

İSLAM AHLAKINDA YERİLEN BAZI DAVRANIŞLAR

Ruhumuza iyi alışkanlıklar yerleşirse fiil ve davranışlarımız da iyi olur ve bunlara **güzel ahlak (ahlakî hamide)** denir. Kötü alışkanlıklar yerleşirse davranışlarımız da kötü olur, bunlara da **kötü ahlak (ahlakî zemime)** denir.

Ahlakımızın güzel olabilmesi için kötü huylardan temizlenerek iyi huylar edinmemiz gerekir. Bunun için de iyi ve kötü huyları yakından tanımalıyız. İyi huylardan bazıları; **dürüstlük, iffet ve hayâ, adalet, cömertlik, kanaat, tevazu, sabır, sevgi ve saygı, merhamet ve şefkat, cesarettir.** Kötü huylardan bazıları; **yalan, iftira, tecessüs, gıybet, haset, suizan, hile ve israftır.**

Dinimizde sadece üç yerde yalan söylemeye izin (ruhsat) verilmiştir. Bunlar ise özel ve istisna durumlardır.

a) Zulüm ve haksızlığa uğramış bir adamın can, mal veya namusunun zarar görmekten kurtarılması için;

b) Dargın olan karı-kocayı veya iki kişiyi barıştırmak için.

c) Harpte düşmanı yenmek için.

İftira, bir kimseye asılsız olarak suç, günah yahut kusur sayılan bir söz, davranış veya nitelik isnat ederek onun onur ve kişiliğiyle oynamaktır

İslam ahlakında, ilke olarak insanlar aleyhinde onları kötüleyici ve incitici mahiyetteki her türlü konuşma ve **gıybet (dedikodu)** yasaklanmıştır. Birinin aleyhinde yapılan konuşmanın gerçeğe dayanması onu gıybet olmaktan çıkarmaz.

İftiranın bireye ve topluma pek çok zararı vardır.

- Haklarında iftira edilen insanlar huzursuz olurlar.
- İftira ve kötöleme, insanların namus ve haysiyetlerine yönelik olursa daha zararlı olur.
- İftira eden kimse, bununla amacına ulaşamaz ve sonunda dünyevi ve uhrevi bakımdan kendisi zararlı çıkar.
- İftira son derece kötü ve tahrip edici bir hadisedir.
- İftira, toplumda adaletin tam olarak etkisini kaybettiği zamanlarda yaygınlaşabilen bir sosyal ve ahlaki hastalıktır çünkü adaletsizlik ve takipsizlik, kötü fiillerin yaygınlaşmasına ve artmasına yol açan bir başıboşluğa sebep olmaktadır.

Tecessüs, bir kimsenin özel durumunu merak edip öğrenmek için onun bilgisi ve rızası dışında gizlice araştırma yapmaktır.

Tecessüs, özellikle gizli kalması istenen bir duruma vakıf olmak için kötü niyetle araştırmak, kişinin mahremiyetini ihlal etmektir.

Yüce Allah bu ayette, iman sahibi olan kişilere seslenmekte ve onlardan, zararlı olan üç şeyden uzak durmalarını istemektedir. **Bu üç zararlı şey: kötü zan, tecessüs (mahremiyetin ihlali) ve gıybet (dedikodu) tir.**

Özel hayatın dokunulmazlığı önemli haklardan biridir. Başkalarının kusurlarını araştırmak hiç kimseye yarar getirmeyeceği gibi pek çok zararı da beraberinde getirir.

- Kusurların araştırılıp anlatılması insanları birbirine düşürür.
- Toplumsal barışın bozulmasına, insanlar arasında kin ve düşmanlık tohumları ekilmesine ve kötülüklerin yayılmasına zemin hazırlamış olur.

Gıybet, bir kimsenin arkasından hoşuna gitmeyecek şeyleri söylemek, başka bir deyimle, kendimize söylendiği zaman hoşlanmayacağımız bir şeyi, başkası hakkında arkasından konuşmak, kötü sözlerle anmaktır. **Halk arasında dedikodu, çekiştirme gıybet ile aynı anlamda kullanılır.**

Gıybet, başkalarında kusur arama alışkanlığının sonucudur.

Gıybet, insan veya insanla ilgili birtakım şeyler üzerinde olur.

Gıybetin sebepleri kin ve öfke, sohbet ve yarenlik, gösteriş, başkasını kötileyerek kendi itibarını yükseltme düşüncesi, hoşça vakit geçirmek, güldürmek için başkalarının ayıp ve kusurlarının ortaya serilmesi, kıskançlık şeklinde sıralanmıştır.

Gıybet, üç şekilde yapılır:

Dil ile gıybet: Bir kimsenin kusur ve noksanını söylemekle olur.

Göz, el ve işaretle gıybet: Bir kimsenin kötülenmesinde bu organları kullanmakla olur.

Kalp ile gıybet: Gözüyle görmediği, kulağıyla duymadığı ve kesin olarak bilmediği bir kimse hakkında kötü zan (suizan) beslemek suretiyle olur.

Gıybetin yapılması gibi dinlenmesi de haramdır.

Haset, başkasının sahip olduğu maddi veya manevi imkânların kendisine verilmesini veya kıskanılan kişinin bu imkânlardan mahrum kalmasını, ondaki nimetlerin gitmesini istemektir.

Haset haramdır. Bunun sebebi de Allah'ın(c.c.) kullar arasında yaptığı taksim ve takdire razı olmamayı, teslimiyet göstermemeyi ifade etmesi ve Kur'an-ı Kerim'de ifade ettiği gibi kâfirlerin özelliklerinden birisi olarak sayılmasıdır: **"Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır size bir kötülük dokunsa, ondan ötürü sevinirler."** (Âl-i İmrân suresi, 120. ayet.)

Hasedin ortaya çıkmasına birçok sebepler vardır. Bunların başlıcaları şunlardır:

- Düşmanlık. Bir kişinin üstünlük taslaması karşısında diğer bir kişinin ağırına gitmesi.
- Doğrudan doğruya kendisinin kibirlenmesinden, karşısındaki insanı küçük görüp onu kendine hizmet etmesi ve bütün arzularında kendi emrinde olması isteğinden kaynaklanan haset.
- Şaşkınlık ve hayranlık. Kur'ân, geçmiş ümmetlerden bahsederken, onların kendileri gibi bir insanın risalet, vahiy ve Allah'a yakınlık gibibir mevkiye ulaşmasına şaşkınlıklarını ve bunun sonucu olarak haset ettiklerini anlatır. (bk. Yâsin suresi, 15; (Mü'minun suresi, 34, 47.)
- Makam ve mevki sevgisi, önderlik isteği.
- Kötü huyluluk ve Allah'ın (c.c.) kullarına verdiği nimetlere karşı cimrilik.

Haset ile gıpta birbirine karıştırılmamalıdır. Gıpta yani imrenme, bir başkasının sahip olduklarını, başarılarını beğenme ve "Onda varsa bende de olabilir." düşüncesiyle hareket etmektir.

"**Mümin gıpta; münafık haset eder.**" sözü bu iki durumun farkını ve bulunduğu insanın niteliğini ortaya koymaktadır.

Kıskançlık, hasetten farklı olup manası ondan daha geniştir.

Zan, iyice bilmeden tahmine göre konuşmak, fikir yürütmek ve bilgi vermektir. Bir kimsenin kesin bilgisi olmamakla birlikte başka bir kötü düşünce ve kanaate sahip olmasına ise **suizan, yani "kötü zan"** denir. Suizan, sözlükte "**ön yargı**" demektir. Yani bir kişi hakkında bilmeden, tanımadan, sormadan peşin hüküm (yargı) sahibi olmaktır.

Suizanın zıddı, "hüsnüzan"dır. **Hüsnüzan**; iyi-güzel zan, bir kimse veya bir olayın iyiliği hakkında vicdani kanaat demektir.

Zannın bireye ve topluma zararları vardır.

- İhtimal üzerine hüküm olan zanlar, gerçeğe uymadığından, başkasına bühtan ve iftira olacağından, zanda bulunanı vebal altına sokacaktır.
- Suizanda bulunan kişi saygınlığını yitirir, insanların nefretini kazanır.
- Kötü zanda bulunmak, sosyal ilişkileri olumsuz etkiler. Akrabalar ve komşular arasındaki samimiyeti zedeler.

Hile, insanın başkalarını hareket ve fiilleriyle aldatması, dürüst davranmaması, yalan söylemesidir.

Hilede esasen karşı tarafa zarar vermek amacı olduğundan insanları aldatmanın kötülüğü ve çirkinliği açıktır. **Ancak şu durumlarda geçici olarak hile yapılmasına izin(ruhsat) verilmiştir:** Düşmanla yapılan savaşta kazanmak veya ırz, namus ve hakları korumak için. Savaşta hile, bazen bir ordunun göremeyeceği bir işi görürse de bununla beraber tedbir ve cesaretle yapılmayı gerektirir.

İsraf genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı özellikle mal veya imkânları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmaktır.

İsrafçı kişiye **müsrif** denir.

Nimetleri kullanmadaki serbestliği sınırlayan tek şey **kibir ve israftır**.

Ayeti kerimelerde israf, iki anlamda kullanılmaktadır.

Birincisi, “haddi (sınırı) ve ölçüyü aşmak” anlamındadır ki bu aynı zamanda kâfirlerin bir özelliğidir.

İkinci anlamda, “Allah’ın (c.c.) verdiği rızıktan faydalanırken aşırılığa kaçmaktır.” Bu ise yasaklanmıştır.

Cimrilik, meşru bir şeyden faydalanmaktan nefsi mahrum bırakmaktır.

KUR’AN’DAN MESAJLAR: HUCURÂT SURESİ 11-12. AYETLER

“Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” (11. ayet.)

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin giybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundantiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.” (12. ayet.)

Hucurât Suresi: Kur’an-ı Kerim’in kırk dokuzuncu suresidir. Medine’de inmiştir. **Onsekiz ayettir.** Adını, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) evinin odalarından bahseden ve “**odalar**” anlamına gelen dördüncü ayetteki “**hucurât**” kelimesinden almıştır.

“**İnsanları alay etmeye iten psikolojik faktörler** içinde büyüklenme, kendini beğenme, karşısındakini küçük ve kusurlu görme gibi hâl ve duygular da vardır.

Hucurât suresi 12. ayette ise üç kötü huy ve alışkanlık ele alınmış, etkili bir üslûpla yasaklanmıştır: **Gerçek bilgi ve kanıta değil, tahmine dayalı hüküm (zan), insanların gizliliklerini araştırmak (tecessüs) ve insanları arkalarından çekiştirmek (giybet).** Gerçeklik ihtimali yüzde ellinin üzerinde bulunmakla beraber kesin olmayan bilgi ve hükme **zan** denir.

2. İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE İTİKADİ, SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Hz. Peygamber (s.a.v.) Dönemi: Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur’an’ın insanlara ulaştırılmasında ve içindeki bilgilerin uygulanmasında, açıklayıcı bir görev üstlenmiştir. Peygamber Efendimiz çeşitli hadisleriyle Kur’an’da kısa ve öz olarak ortaya konan esasları açıklamış, ortaya çıkan problemleri çözüme kavuşturmuştur.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Vefatından Sonraki Dönemler: Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatından sonraki dönemlerde İslam toplumu coğrafi olarak büyümüş, farklı kültürlere sahip insanlar İslam dinine girmiştir. Genişleyen toplumda, farklı düşüncelerin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu durum dinî anlayış ve yaşayışlarda farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslam dünyasındaki bu gelişmeler üzerine Müslüman âlimler, ortaya çıkan sorunlara ayet ve hadisler ışığında farklı yorumlar getirmişler, farklı çözümler üretmişlerdir.

İslam Düşüncesinde Ortaya Çıkan Yorum Farklılıklarının Sebepleri: Bu sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Siyasi Sebepler: İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarının en önemli nedenlerinden biri siyasi sebeplerdir. Hz. Peygamberin (s.a.v.) vefatından sonra halifenin (devlet başkanı) kim olacağı konusunda anlaşmazlıklar çıkmış, farklı düşünen gruplar oluşmuştur. Her grup, kendi görüşünün doğru olduğunu iddia etmek ve ispatlamak için görüşlerini ayet ve hadislerle destekleme faaliyetine girişmişlerdir.

CEMEL SAVAŞI 656 tarihinde dördüncü halife Hz. Ali (r.a.) ile peygamberimizin eşi Hz. Âişe (r.a.) taraftarları arasında Basra dolaylarında meydana gelen ilk iç savaştır. Hz. Âişe'nin devesi etrafında gerçekleştiği için Cemel Savaşı diye anılır. Münafıkların kışkırtmalarıyla iki tarafta istememesine rağmen savaş yapılmıştır. Savaş, Hz. Ali'nin zaferiyle sonuçlanmış, daha sonra Hz. Âişe, Hz. Ali tarafından Medine'ye gönderilmiştir.

SİFFİN SAVAŞI 657 tarihinde Hz. Ali (r.a.) ile Suriye valisi Muaviye b. Ebû Süfyan arasında Sıffin'de yapılan savaştır. Yaklaşık üç aya yayılan bu savaşta bir sonuca ulaşılamamıştır. Her iki tarafın razı olması ile kurulan hakem heyetinden de bir sonuç alınamamıştır. Sıffin Savaşı, İslam tarihi açısından; Hariciler denen (sonradan Hz. Ali'yi öldürecek olan) grubun oluşmasına sebep olan ve Emevi hanedanının yolunu açan önemli bir olaydır.

Cemel ve Sıffin savaşının ortaya çıkışı Müslümanlar üzerinde büyük tesir yapmış, bu iç savaşlar çözümü zor bazı akait problemlerinin ortaya çıkışına sebep teşkil edebilmiştir. Örneğin iç savaşlarda adam öldürme günahı çokça işlenmiş, bu büyük günahı işleyenin mümin mi, kâfir mi, yoksa fâsık (günahkâr) mı olacağı konusu **Haricilik, Şia, Mutezile** gibi mezheplerin doğuş sebeplerinden birini oluşturmuştur.

Sosyal Sebepler: Sosyal hayat sürekli bir değişme, gelişme ve yenilenme içindedir. Her zaman ve mekânda geçerliliğini koruyan evrensel nitelikli ilkeler varlığını sürdürürken yerel nitelik taşıyan unsurlar zamanla varlıklarını yitirirler.

Kültürel Sebepler: İslam, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde Arabistan Yarımadası'nın dışına çıkmamıştır. Peygamberimizin vefatından sonra fetihlerle İslam dini kısa bir zaman içinde Arap Yarımadası'nın dışına yayılmış ve Suriye, İran, Irak, Mısır gibi bölgeler İslam coğrafyasının bir parçası hâline gelmiştir. Bu bölgelerde **Hristiyanlık, Yahudilik, Mecusilik ve Zerdüştlük** gibi inançlar yaygın bir şekilde bulunmaktaydı.

Coğrafi Sebepler: Fetihlerle birlikte İslam, farklı coğrafi özelliklere sahip, çeşitli dinlere mensup milletleri içine alan geniş topraklara yayılmıştır. İslam dini, sıcak ve kurak bir coğrafyada doğmasına rağmen kısa bir süre içerisinde birçok farklı iklim ve coğrafyaya ulaşmıştır.

İnsanın Yapısından Kaynaklanan Sebepler: İnsanların anlayış ve düşünceleri birbirinden farklıdır. Bu farklılık Allah'ın (c.c.) onlara verdiği akıl ve düşünce kabiliyetinin doğal bir sonucudur. İnsanların kabiliyetleri, huyları, ilgileri, ihtiyaç ve beklentileri gibi temel özellikleri birbirinden farklıdır.

İslam'ın insanlara tanıdığı fikir ve vicdan hürriyeti: Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetidoğrudan veya dolaylı bir şekilde okumayı, düşünmeyi ve böylece gerçeği bulup kabul etmeyi emreder. Peygamberimizin (s.a.v.) vefatı ile vahiy kaynağının ortadan kalkmasından sonra Müslümanlar, Kur'an ve hadislerle doğrudan karşı karşıya gelmişler, bunları açıklama, tefsir etme (yorumlama) durumunda kalmışlardır.

Ayet ve Hadislerin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Sebepler: Dinî düşünce ve anlayışlardaki yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerinden birisi de dinî metinlerin farklı şekilde yorumlanmasıdır.

DİNÎ YORUMLARLA İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

İslam düşüncesinde dinî yorumlarla ilgili bazı kavramlar şunlardır:

İtikad: Dünyada ve ahirette insanların mutlu olmaları için Allah'ın (c.c.) göndermiş olduğu kuralların hepsini kesin bir şekilde kabullenme, iman etmedir. Kur'an-ı Kerim ve hadisler çerçevesinde İslam dininin iman esaslarını konu edinen ilim dalı da **akait ilmidir**.

Fıkıh, bir Müslüman'ın; dinin kişisel ve sosyal hayata dair amelî hükümlerini bilmesidir. Dinin ibadetler, evlilik, miras, ticaret vb. konularla ilgili ilkelerini delilleriyle birlikte ortaya koyup açıklayan ilim dalına da **fıkıh ilmi** denir.

Din hususunda Resûlullah'tan (s.a.v.) başka kimseye ilmî bir delile dayanmadan dinde söz söyleme hakkı tanınmamıştır. İlmî bir delile dayanmasından kasıt, edille-i şer'iyye yani dört delildir. Bunlar: **Kitap, sünnet, icma ve kıyastır**.

Mezhep, sözlükteki anlamı "gidilecek yer, gidilecek yol, takip edilen yöntem, metot, ekoldür." Terim olarak mezhep, İslam kültüründe dinî ilimlerde uzman olan bir müçtehidin, dinin ayrıntılarına ilişkin konularda, kendine özgü kural ve metotla meydana getirdiği görüşler toplamı, içtihatlarıdır.

İslam tarihinde ortaya çıkan mezhepler üç grupta sınıflandırılır:

1. Uygulamayla ilgili çalışmalarını içine alan fıkıh mezhepleri, amelî mezhepler.
2. İnanç konularıyla ilgili mezhepler, itikadi mezhepler.
3. Yönetimle ilgili konuları esas alan mezhepler, siyasi mezhepler

Cemel ve Sıffin Savaşlarıyla devam eden siyasi olaylar sonucunda siyasi ağırlıklı olan **Haricî ve Şiî** mezhepleri ortaya çıkmıştır. Bir müddet sonra da; fikir yönünden **Cebriyye ve Mutezile** gibi akımlar doğmuştur.

İtikadî mezhepler Ehl-i sünnet mezhepleri ve Ehl-i sünnet dışı olmak üzere ikiye ayrılır. **Ehl-i sünnet mezhepleri:** Maturidiyye, Eş'ariyye'dir. **Ehl-i sünnetin dışındaki itikadi mezheplerden** Hariciyye, Mutezile, Şia, Mürcie, Müşebbihe, Cebriyye ise, bunların meşhurlarındandır.

Fıkıhî mezheplerin ortaya çıkışı ise, görüş ayrılıklarından dolayı olmuştur.

Bir Müslümanın, hükmü asıl kaynaklarından, **Kur'an** ve **sünnetten** alması gerekir.

Fırka, İslam düşünce tarihinde kendilerine özgü görüş ve inançlara sahip olan mezhep ve siyasi akımlardır.

İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE İTİKADİ VE SİYASİ YORUMLAR

İşte İslam âlimlerinin yaptıkları çalışmalar sonucunda İslam düşüncesinde inançla ilgili yorumlar ortaya çıkmıştır. İtikadi mezhepler denilince; İslam dininin inanç konularını açıklayan ve farklı yorumlar ortaya koyan mezhepler kastedilir. İtikadi mezheplerin oluşmasında siyasi sebepler etkili olmuştur. **Haricilik, Şia, Mutezile, Maturidilik, Eşarilik** İslam tarihinde ortaya çıkan başlıca itikadi ve siyasi mezheplerdir.

Bunlardan **Şia** mezheplerinden **İmamiye, Zeydiye** ve **Ehl-i sünnet** mezheplerinden **Eşarilik** ve **Maturidilik**, İslam tarihinde ortaya çıkan başlıca itikadi mezheplerdir.

Ehl-i Sünnet

Hanefi mezhebine bağılı Müslümanlar, inanç konularında **Maturidi**'nin yolundan gitmişler ve onun düşüncelerini benimsemişlerdir. Hanefilerin büyük çoğunluğu Maturidi'dir. İnançla ilgili konularda Ehl-i sünnet mezheplerinden Maturidi mezhebine bağılı olan kişiye **maturidi** denir.

İMAM MATURİDİ : **Tam adı**: Ebû Mansur Maturidi (d. 238/852 Maturid-/ö. 333/944 Maturid) İslâm dininin inanç esasları (akait) konularında ortaya attığı görüşlerle Ehl-i sünnet'in temsilcisi olan kelim, tefsir ve fıkıh bilgini. **Eserleri**: Maturidi kelim, mezhepler tarihi, tefsir ve fıkıh alanında birçok eser vermiştir. Bunlardan başlıcaları: Kitabu't-Tevhid, Te'vilatü'l-Kur'an, Kitabü'l-Makâlât. "Te'vilatü'l-Kur'an" ve "Kitâbu't-Tevhid" adındaki iki eseri bize kadar ulaşabilmiş, diğer eserleri ise ulaşamamıştır.

Maturidilik Mezhebinin Yayıldığı Yerler: Maturidilik mezhebi, ilk önceleri Horasan ve Maverâünnehir'de sonraları da Afganistan, Pakistan, Hindistan, Türkistan, Malezya, Endonezya, Kafkasya, Rusya, Türkiye, Ortadoğu ve Balkan ülkelerinde yaşayan Müslümanların büyük bir kısmı tarafından benimsenmiştir.

Eşarilik, Ebû'l-Hasan Eşari'nin görüşleri çerçevesinde oluşmuş, Ehl-i sünneti meydana getiren itikadi mezheplerdendir. İnançla ilgili konularda Ehl-i sünnet mezheplerinden Eşari Mezhebi'ne bağılı olan kişiye **Eşari** denir.

İMAM EŞARİ : **Tam adı**: Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâil el-Eşarî (d. 260/874 Basra/ö.324/935-936 Bağdat) İslâm dininin inanç esasları konularında ortaya attığı görüşlerle Ehl-i sünnet'in temsilcisi olan kelim bilgini. **Eserleri**: Eşari'nin en meşhur eserleri; el-Luma', el-İbâne, Makâlâtü'l-İslâmiyyin ve Risâle İstihânu'l-Havd fi ilmi'l-Kelâm.

Şia

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra, Hız. Ali'nin (r.a.) imam ve halife olması gerektiğini, imamet ve hilafetin onun soyundan gelenlere ait olduğunu iddia eden farklı mezhep ve görüşlerin ortak adı, **Şiilik** tir.

Peygamberimizin (s.a.v.) ehl-i beytine yapılan bu acımasız muamele, Müslümanlar arasında Hız. Alive ehl-i beyt taraftarlığının doğmasına sebep olmuştur. Bu taraftarlık zamanla siyasi ve itikadi bir mezhebe dönüşmüş ve Şia adını almıştır.

Şia'nın temel görüşleri şunlardır:

- ✓ Hız. Ali, Hız. Peygamber'den (s.a.v.) sonra insanların en üstünüdür.
- ✓ Halifelik ve imamet konusu, çözümü halka bırakılabilecek işlerden olmayıp oruç,-hac, zekât gibi dinin esaslarındandır. Hız. Peygamber (s.a.v.), kendisinden sonra gelecek imamı (halifeyi) belirlemiştir. O da Hız. Ali, ondan sonra da onun oğulları veturunlarıdır.
- ✓ Ayet ve hadislerle belirlenen imamlar, küçük ve büyük bütün günahlardan korunmuş olup masumdurlar.
- ✓ Hız. Ali ve çocukları dışında imamet makamına geçen kişiler zalimdirler.
- ✓ Büyük günah işleyen kimse, tövbe etmeden ölürse ebedi olarak cehennemde kalır.

İmamiye, İmam olanların sayısının on iki olduğuna inandıkları için "İsnâ Aşeriye (On iki İmamcılar); inanç, ibadet ve toplumsal ilişkilerde altıncı imam Cafer-i Sadık'ın görüşlerine dayandığından dolayı da Caferilik (Caferiye) adıyla da anılır. İmamiye inanç konularında genel olarak Mutezile mezhebinin görüşlerini benimsemiştir. Günümüzde Şiilik denildiği zaman İmamiye mezhebi anlaşılır.

Bu grup, en kalabalık Şii mezhebidir.

ON İKİ İMAM 1. Hz. Ali 2. Hz. Hasan 3. Hz. Hüseyin 4. Ali Zeynelâbidin 5. Muhammed Bâkır 6. Cafer-i Sadık 7. Musa Kâzım 8. Ali Rıza 9. Muhammed Tâki 10. Ali Nâki 11. Hasan Askeri 12. Muhammed Mehdi

İmamiye Mezhebinin Yayıldığı Yerler: İmamiye mezhebi İslam âleminde Sünnilerden sonra en yaygın mezheptir. İran'ın resmî mezhebidir. Irak, Suriye, Hindistan ve Pakistan'da oldukça kalabalık bir kitleye sahiptir.

Zeydiye, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) torunu olan Hz. Hüseyin'in torunlarından Zeyd b. Ali 'ye bağlı olan **Şia** koludur.

Zeydiye, ameli konularda Hanefi Mezhebi'ne, itikadi konularda ise Mutezile Mezhebi'ne yakındır. Zeydiyye, Şia arasında en mutedil ve Ehl-i sünnete en yakın olan bir koldur. İnançla ilgili konularda Şia mezheplerinden Zeydiye Mezhebi'ne bağlı olan kişiye **zeydi** denir.

Zeydiye Mezhebinin Yayıldığı Yerler: Bugün daha çok Yemen'de yaşayan Müslümanlarca kabul edilmiştir.

ZEYD B. ALİ: Tam adı: Ebü'l-Hüseyyn Zeyd b. Alî (d. 80/699 Medine /ö. 122/740 Kûfe) Zeydiyye mezhebinin imamıdır. Tabiin'den fıkıh âlimidir. **Eseri:** Mecmu-ul-kebîr fi'l-fikh.

İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE FIKHİ YORUMLAR

İslam'ın farklı şekillerde yorumlanması siyasi-itikadi olduğu gibi ameli-fıkhi alandada olmuştur. Ameli-fıkhi yorumlar genellikle dinin ibadetler ve insanlar arası ilişkilerini düzenleyen kurallarda yoğunlaşmıştır. Yorumların ve farklılıkların hiçbirisi özünde ve temel ilkelerinde olmamıştır.

İslam düşüncesinde ortaya çıkan ve zamanımıza kadar etkinliğini sürdüren önemli ameli-fıkhi mezhepler, genellikle kurucuları kabul edilen müçtehit imamların isimleriyle anılmaktadır. İmam Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafii, İmam Ahmet b. Hanbel ve İmam Cafer-i Sadık gibi büyük fakihler bugün İslam dünyasında yaşamakta olan **Hanefi, Maliki, Şafii, Hanbeli ve Caferi** mezheplerinin oluşmasına öncülük yapmışlardır.

Hanefilik, Hicri ilk iki yüzyılda Kûfe merkezli olarak çıkan ve ismini kurucusu sayılan büyük fakih İmam-ı Âzam Ebû Hanife'den alan Ehl-i sünnet fıkıh mezheplerindedir.

EBÛ HANİFE: Tam adı: Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit (d. 80/699 Kûfe/ö. 157/767 Bağdat), Lakabı **İmâm-ı Âzam**. İslâm dininin dört fıkıh mezhebinden birisi olan Hanefi mezhebinin kurucusu, Sünni fıkıhının en büyük imamı sayılan fıkıh ve hadis bilgini. **Eserleri:** Akaide dair yazdığı beş küçük eseri çok meşhurdur. Bunlar; el-Fıkühü'l-Ekber, el-Fıkühü'l-Ebsat, er-Risâle, el-âlim ve'l-Müteallim ve el-Vasiyye isimli risalelerdir.

Ebû Hanife'nin İlimdeki Metodu: Belli başlı ilimlerdeki görüşleri şöyledir:

- **Fıkıh:** Ebû Hanife, fıkıh meselelerinin çözümünde belli bir usul belirleyen ve bunu sistemleştiren ilk İslâm âlimidir. Onun kurmuş olduğu bu sistem fıkıh tarihindeki ilk mezhebin doğuşuna ve kendisinin de ilk mezhep imamı olarak anılmasına yol açmıştır.
- **Akaid ve Kelam:** Ebû Hanife'ye göre Kur'an mahluk (yaratılmış) değildir. Bu anlamda Kur'an ne O'nun kendisidir, ne de ondan başkasıdır. Arapça metin ise mahluktur.
- **Hadis:** Ebû Hanife hadis ve sünnet'e gereken değeri ve önemi vermiştir. Onun farkı hadisleri anlama, yorumlama ve fikhî alanda değerlendirme safhasında olmuştur.

Ebû Hanifenin Öğrencileri: Ebû Hanife'nin görüşünü yazan, yayan ve yaşatan öğrencileri olmuştur. Bunlardan **İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, Züfer, Hasan b. Ziyâden** meşhurlarıdır.

Sonraki dönemlerde ise, **Tahâvi, Kerhi, Halvânî, Serahsi, Pezdevi, İbnu'l-Hümân** gibi Hanefi bilginleri yetişmiştir.

İMÂMEYN: Sözlükte “iki imam” anlamına gelen “İmâmeyn” (imamân). Hanefi mezhebinde EbûHanife'nin öğrencileri Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybani hakkında kullanılmıştır. Mezhebin sistemleşmesinde (tedvin) büyük rol oynayan bu iki âlim hocalarıyla birlikte mezhebin imamları olarak anılır. İkisi de mezhepte müctehittirler.

Hanefi mezhebini diğer mezheplerden ayıran temel özelliklerden bazıları şunlardır:

- Meselelerin çözümünde nasların yanında reye de yer verir, böylece naslar ile rey arasında makul denge kurmaya çalışır.
- İstihsan metoduna sıklıkla başvurur.
- Mezhep kitaplarında, farazî (sanal) fıkıh meselelerine de yer verir.

Bunun sonucunda da teorik fıkıhın ve fıkıh biliminin metodolojisi olan fıkıh usulünün gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Malikilik, H 2./M 8. yüzyılda “Medine” merkezli olarak çıkan ve ismini kurucusu sayılan büyükhadis ve fıkıh âlimi Malik b. Enes'ten alan Ehl-i sünnet fıkıh mezheplerindedir.

MALİK B. ENES: Tam adı: Malik b. Enes el-Esbahî (d. 93/712 Medine/ö. 179/795 Medine) İslâm dininin dört fıkıh mezhebinden birisi olan Maliki mezhebinin kurucusu, Sünni fıkıhının fıkıh ve hadis bilgini. Hadis ilminde de en güvenilir (sika) imamlardandır. Müctehit ve muhaddistir. Kendisine “Hadisçilerin ve Hicaz fıkıhçılarının önderi” denilir. **Eseri:** el-Muvatta.

Öğrencileri: İmam Malik'ten Abdurrahman b. Kasım, Abdurrahman el-Kurtubîve Asbağ b. Ferec gibi bazı âlimler ders almıştır. Bunlardan Abdurrahman b. Kasım, İmam Malik'in görüşlerinin yer aldığı “el- Müdevvene” adlı eseri gözden geçirip tashih eden kişidir. **İmam-ı Şafii** de onun öğrencisidir.

Maliki Mezhebinin Yayıldığı Yerler: İmam Malik'in görüşleri Hicaz bölgesinde yayılmış, ardından Kuzey Afrika'dan Medine'ye gelen öğrencileri aracılığıyla önce Kuzey Afrika'da benimsenmiş, oradan da Endülüs'e yayılmıştır. İspanya'da kurulan Endülüs EmeviDevleti, bir dönem Malikilik mezhebini resmî mezhep olarak benimsemiştir.

Günümüzde Maliki mezhebi Mısır, Tunus, Cezayir, Fas ve Sudan'da yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.

Şafilik, H 3./M 9. yüzyılda “Mısır” merkezli olarak çıkan ve ismini kurucusu sayılan büyük fakih İmam Şafii'den alan Ehl-i sünnet fıkıh mezheplerindedir.

İMAM ŞAFİİ: Tam adı: Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şafî (d. 150/767 Gazze/ö. 204/820 Mısır) **Öğrencileri:** İmam Şafii: Mekke, Bağdat ve Mısır'da birçok öğrenci yetiştirmiştir. **Ahmed b. Hanbel** de öğrencisidir. **Eserleri:** İmam Şafii'nin birçok eseri vardır. İlk olarak fıkıh usulünü tedvin etmişve bu konuda “er-Risâle” yi yazmıştır. “el-Hucce” isimli eseri Irak'taki, “el-Ümm” iseMısır'daki görüşlerini kapsar. Bunlar en meşhur eserleridir.

İmam Şafii, bazı fetvalarını bulunduğu çevrenin şartları doğrultusunda zaman zaman gözden geçirmiştir. Bundan dolayı da onun Bağdat'ta bulunduğu dönemde yaptığı içtihatlar için mezheb-i kadim (eski görüşü), Mısır'daki içtihatları için de mezheb-icedid (yeni görüşü) tabirleri kullanılmıştır.

Şafii mezhebini diğer mezheplerden ayıran temel özelliklerden bazıları şunlardır:

- Şafîî, istihsanı reddeder ve “kim istihsan yaparsa kendisi şeriat koymuş olur” derdi.

- Mesâlih-i mürsele'yi ve Medinelilerin amelini delil almayı reddeder.
- Sükûtî icmâyı delil saymaz.

Şafii Mezhebinin Yayıldığı Yerler: Şafii mezhebi İmam Şafii'nin kendi kitapları ve öğrencilerinin çalışmalarıyla önceleri Mısır, Hicaz, Bağdat, Hindistan, Horasan, Azerbaycan, Harzem ve Buhâra gibi yerlerde yayılmıştır. Günümüzde ise Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde, Mısır, Suriye, Irak, Horasan, Filipinler, Kafkasya, Azerbaycan, Hindistan, Filistin, Endonezya, Seylan, Malaya ve Maveraünnehir'de yaygın durumdadır.

Hanbelîlik, H 3./M 9. yüzyılda "Bağdat" merkezli olarak çıkan ve ismini kurucusu sayılan büyük hadis bilgini Ahmed b. Hanbel'den alan Ehl-i sünnet fıkıh mezheplerindendir. Hanbeliler, itikatta **Eşari** mezhebindedir.

AHMED B. HANBEL: Tam adı: Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (d. 164/780 Bağdat/ö. 241/855 Bağdat) İslâm dininin dört fıkıh mezhebinden birisi olan Hanbeli mezhebinin kurucusu, Sünni fıkıhının büyük hadis imamı sayılan fıkıh ve hadis bilgini. Hadis (Hicaz) ekolünün önderlerindedir. **Ahmed b. Hanbel'in Öğrencileri:** Onun fıkıh ilmini öğrencileri olan büyük oğlu Salih ve küçük oğlu Abdullah yaymışlardır. Bunların dışında Ebu Bekir el-Mervezive İbrahim b. İshak gibi bazı öğrencileri vardır. İbn Teymiyye ve öğrencisi olan İbn Kayyim bu mezhebin önemli bilginlerindedir. **Eserleri:** Ahmed b. Hanbelin en önemli eseri el-Müsned adlı hadis kitabıdır. Akait konularına dair "er-Red Ale'z-zenadika ve'l-Cehmiyye" (Zındık ve Cebriyye Yanlılarına Cevap) adlı bir eseri vardır. Hanbelî Mezhebinde en eski çaplı eser İbn Kudame'nin el-Muğni'sidir. Mezhebinen eski metni ise Hırakî'nin el-Muhtasar'ıdır.

Hanbelî Mezhebinin Gelişimi: Daha çok öğrencileri vasıtasıyla yayılmıştır fakat Hanbelî mezhebinin fakihleri çok güçlü olduğu hâlde, istenilen ölçüde yayılmamıştır. Halktan bu mezhebe bağlı olanlar azınlıkta kalmışlardır. Hatta hiçbir İslâm ülkesinde çoğunluğu teşkil edememişlerdir ancak Necid ile Suud (ö. 795/1393) ailesi Hicaz bölgesine hâkim olduktan sonra Arabistan Yarımadası'nda Hanbelî mezhebi oldukça güçlenmiştir.

Hanbelî Mezhebinin Yayıldığı Yerler: Günümüzde Hanbeli Mezhebi mensupları; Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Katar, Umman, Körfez ülkelerinden Irak ve Mısır'da bulunmaktadır. Ayrıca Hanbelî Mezhebi'nin yorumu olan Vehhabilik bugün Suudi Arabistan'da resmî mezhep konumundadır.

Hanbelî mezhebini diğer mezheplerden ayıran temel özelliklerden bazıları şunlardır:

- Hüküm verirken rey ve kıyastan çok, hadis ve sahabe kavli gibi naklî delillere dayanır ve bunun yanı sıra zayıf rivayetleri kıyasa tercih eder. Bunun için de mezhepte "hadise dayalı bir fıkıh anlayışı" hâkimdir.
- Sedd-i zerai metodunu ise en iyi bir biçimde uygulayan mezheptir.

Caferilik, H 2./M 8. yüzyılda çıkan ve ismini kurucusu sayılan fakih Cafer-i Sadık'tan alan Şii fıkıh mezheplerindedir. Şiiliğin en büyük koludur. Bu mezhebe mensup olan fakihlere ve bu mezhep görüşüyle amel eden kişilere de **Caferî** denilmiştir. Mezhebin siyaset ve imamet görüşü on iki imam düşüncesi etrafında şekillendiğinden İsnâ Aşeriyye (On iki İmamcılık. İmamiye), akaid ve fıkıhta Cafer-i Sadık'ın görüşlerini esas aldıklarından Caferiyye adlarıyla da anılırlar. Caferilik, İmamiye Şiası'nın ameli-fıkhi yorumudur.

İMAM CAFER-İ SADIK: Tam adı: Ebû Abdillâh Cafer b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynilabidin (d. 80/699 Medine/ö. 148/765 Medine) İslâm dininin fıkıh mezhebinden birisi olan Caferi mezhebinin kurucusu sayılan, Şia fıkıhının en büyük imamı olan hadis ve fıkıh bilgini. Şiilikte İsnâ Aşeriyye'nin on iki imamından altıncı, İsmailiyye'nin beşinci imamıdır. **İlimdeki Metodu:** Cafer-i Sadık, fıkıhta usul olarak sırasıyla Kur'an'ı, sünneti, icmayı ve akli delil olarak kabul etmiştir. Sünnet olarak Ehl-i Beyt tarafından rivayet edilen hadisleri kabul ederdi. **Öğrencileri:** Kendisinden **İmam Ebû Hanife**, **İmam Malik** ve **Süfyan-ı Sevri** gibi bazı

âlimler ders almıştır. Öğrencisi olan Tarsuslu **Cabir b. Hayyan** ona nispet edilen eserleri yazmıştır.

Caferi Mezhebinin Yayıldığı Yerler: Caferilik, bugünkü İran'da çoğunluğun ve İran İslâm devletinin resmî mezhebidir. İran'dan başka, Türkiye'de Kars ve çevresinde çok az olmak üzere Irak, Suriye, Bahreyn, Lübnan, Afganistan ve Hindistan'da Caferiler vardır.

Caferi mezhebini diğer mezheplerden ayıran temel özelliklerden bazıları şunlardır:

İnançta:

- Hz. Ali ve onun soyundan gelen on iki imama inanmak imanın şartlarından biridir çünkü Hz. Ali ve soyu, Allah'ın emri (c.c.) ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) bizzat atamasıyla İslam toplumunun kıyamete kadar imamı kabul edilmiştir.
- Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisinden sonra halife olacak kişiyi bizzat isim olarak belirleyip vasiyet ettiğini ileri sürerler.
- Dinî konularda içtihat etme yetkisine sahip olmayanlar hayatta olan bir müçtehide kendisine rehber edinerek taklit etmek zorundadır.
- İmamlar hatadan korunup masum (günahsız) oldukları için bütün davranışları ve sözleri "sünnet" olarak kabul edilir.
- Ehl-i Sünnet'in makbul halife kabul ettikleri Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman kanalıyla gelen hadisleri kabul etmez, onları model almazlar.
- On ikinci imam Muhammed Mehdi, küçükken kaybolmuş, bir daha dönmemiştir. Kıyametin kopmasına yakın gelmesi beklenen kurtarıcı (mehdi) odur.

Caferilere göre; İslam'ın önemli on farzı şunlardır: 1. Namaz 2. Oruç 3. Hac 4. Cihat (nefsin kötü arzularına direnmek, ülke için çalışmak ve vatani savunmak.) 5. Zekât 6. Humus (mal varlığından yıllık artışın 1/5'inin vererek yetkili kurumun toplumu sosyal ve kültürel açıdan ilerletme ve geliştirme çalışmalarına katkıda bulunmak. 7. İnsanları iyiliğe yönlendirmek. 8. İnsanları kötülükten sakındırmak. 9. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun ehl-i beyt'ine gönülden bağlanıp onların tarafında olmak. 10. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ehl-i beyt'ine karşı olanlardan uzak durmak.

Bu on farz "Furûu'd-din" (dinin dalları)dır.

İbadette:

- Ezan ve kamette, "Eşhedü enne aliyyen veliyullah" (Ben şahadet ederim ki Ali Allah'ın velisidir.) cümlesini ilave ederler.
- Abdestte çıplak ayak üzerine mesh ederler.
- Yeryüzü sayılmayan şeyler -halı, kilim gibi- üzerine secde caiz değildir.
- Namazın rükünlerini sırasıyla ve peş peşe yapmak farzdır.
- Namazda ikinci rekâta rükûya varmadan Kunut dualarını okumak, ayaktayken elleri başağaya salmak, rükû ve secde zikirlerinden sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ehl-i beyt için salavat getirmek sünnettir.
- Öğle ve ikindi namazı öğle vaktinde kılınmamış ise ikindi vaktinde (cem-i tehir) önce öğle namazı arkasından da ikindi namazı kılarlar. Aynı şekilde akşam ve yatsı namazı akşam vaktinde kılınmamış ise yatsı namazı vaktinde akşam namazının arkasından da yatsı namazını kılarlar.

Aile Hayatında:

- Mut'a nikâhını (geçici nikâh) caiz görürler.
- Ehl-i kitap kadınlarla evliliği caiz görmezler.
- Boşanmanın ancak iki şahitle gerçekleşeceğini kabul ederler.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: NİSÂ SURESİ 59. AYET

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e ve sizden olan ülü’l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah’a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah’a ve Resûl’e götürün (onların talimatına göre hâlleidin); bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir. (Nisâ suresi, 59. ayet.)

Nisâ Suresi: Kur’an-ı Kerim’in dördüncü suresidir. Medine’de nazil olmuştur. Yüzyetmiş altı ayettir. Adını, kadınların ekonomik ve sosyal haklarıyla ilgili birçok konuyu ele aldığı için kadınlar anlamına gelen nisâ kelimesinden almıştır.

Âyetin asıl konusu **itaattir**. Allah’a (c.c.) itaat, “O’nun Kur’ân-ı Kerîm’de ve elçisinin tebliğ mahiyetindeki söz ve davranışlarında ortaya çıkan emir ve iradesine uymak” demektir. Resûlullah’a (s.a.v.) itaat, öncelikle tebliğ ettiği Kur’an’a ve sünnete uymaktır ancak burada “ve” bağlacı ile yetinilmeyip “İtaat ediniz” emrinin “Resûlullah” için de tekrar edilmesi ona itaatin, “Kur’an’dan ibaret olan vahyin tebliğine uyma”yı aştığını, kaide olarak bütün davranışlarının örnek edilmesini, bütün buyruklarının yerine getirilmesini içine aldığını göstermektedir.

Günah işlemeyi emredene itaat yoktur. Şuarâ suresinde: Yeryüzünde düzeni bozan ama düzeltmeye yanaşmayan aşırıların istediklerini yapmayın (Şuarâ suresi, 151-152.) ayeti de bu hususu açık ifade ediyor.